

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-316-2-11>

УДК 364:332

ЮРІЙ КРАВЧИК

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-2780-5605>

e-mail: yurii_kravchuk@khmnu.edu.ua

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ, ПОСТРАЖДАЛИХ У ВІЙНІ, ЯК ЗАПОРУКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У статті детально досліджено проблему впливу на стан соціально-економічної безпеки регіонів та держави у цілому заходів з реабілітації осіб, постраждалих у війні. Встановлено, що створення комплексу необхідних умов для забезпечення повноцінної реабілітації різних категорій та груп осіб, постраждалих у війні, є обов'язковою умовою забезпечення соціально-економічної безпеки держави у цілому та кожного її регіону окремо, враховуючи їх існуючий потенціал, наявні можливості та специфічні умови для здійснення відповідних заходів. Визначені основні функціональні компоненти соціально-економічної безпеки регіонів. Обґрунтовано твердження, що досягнення необхідного рівня соціально-економічної безпеки регіону, особливо в умовах сучасних викликів і загроз, можливе лише внаслідок комплексного їх врахування та ефективного управління ними. Аргументовано доведено необхідність докорінного перегляду принципів та підходів в організації системи реабілітації та надання соціальних гарантій населенню, що визначатиме і запровадження нових моделей організації, адміністрування та менеджменту, застосування принципово іншої методології оцінки якості результатів реабілітаційного процесу, а також процесу соціальної адаптації. Виокремлені ключові принципи, на дотриманні яких мають базуватись сучасні системи надання реабілітаційних та соціальних послуг. Встановлено, що екстремальні ситуації соціального характеру визначаються, перш за все, соціально-економічною складовою суспільства. Не повною мірою на регіональному рівні використовуються можливості політики зайнятості, а однією з найгостріших соціально-економічних проблем, розв'язання якої знаходиться у сфері відповідальності регіонів, є забезпечення населення доступним та соціальним житлом. Проте, через суттєві диспропорції їх розвитку, не усі вони спроможні самостійно і у повному обсязі забезпечити власну соціально-економічну безпеку. Окреслено основні пріоритети забезпечення соціально-економічної безпеки держави та її регіонів в умовах війни.

Ключові слова: заклади охорони здоров'я, управління системним розвитком, реабілітація, суспільні відносини, екстремальні ситуації, соціально-економічна безпека, соціальна напруга, соціальні гарантії, соціальна адаптація.

Yurii KRAVCHUK

Khmelnitskyi National University

ACTIVITIES OF HEALTH CARE AND REHABILITATION INSTITUTIONS FOR PERSONS INJURED IN THE WAR AS A GUARANTEE OF SOCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

The article examines in detail the problem of the impact on the state of socio-economic security of Regions and the state as a whole of measures for the rehabilitation of war victims. It is established that the creation of a set of necessary conditions for ensuring full rehabilitation of various categories and groups of persons affected by war is a prerequisite for ensuring the socio-economic security of the state as a whole and each of its regions separately, taking into account their existing potential, available opportunities and specific conditions for implementing appropriate measures. The main functional components of socio-economic security of the regions are identified. The article substantiates the claim that achieving the necessary level of socio-economic security of the region, especially in the context of modern challenges and threats, is possible only as a result of their comprehensive consideration and effective management. The need for a radical revision of the principles and approaches in the organization of the rehabilitation system and the provision of social guarantees to the population is proved, which will determine the introduction of new models of organization, administration and management, the use of a fundamentally different methodology for assessing the quality of the results of the rehabilitation process, as well as the process of social adaptation. The key principles on which modern systems of providing rehabilitation and social services should be based are highlighted. It is established that extreme situations of a social nature are determined primarily by the socio-economic component of society. Employment policy opportunities are not fully used at the regional level, and one of the most acute socio-economic problems, the solution of which is the responsibility of the regions, is to provide the population with affordable and social housing. However, due to significant imbalances in their development, not all of them are able to independently and fully ensure their own socio-economic security. The main priorities for ensuring the socio-economic security of the state and its regions in war conditions are outlined.

Keywords: health care institutions, system development management, rehabilitation, social relations, extreme situations, socio-economic security, social tension, social guarantees, social adaptation.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Соціально-економічна безпека держави, безперечно, є невід'ємною фундаментальною складовою її національної безпеки, відіграючи величезну роль у досягненні економічного суверенітету, забезпеченні динамічного економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, захисті суспільства від негативних впливів, явищ та процесів, зростанні конкурентоспроможності національної економіки в умовах загальносвітової інтеграції. Стан соціально-економічної безпеки держави потребує постійного моніторингу з

метою передбачення появи та прогнозування масштабів та динаміки розвитку кризових явищ у конкретних її регіонах, встановлення та аналізу причин їх виникнення, оскільки кризові процеси (явища, події) у соціально-економічній сфері здатні нанести значну, а інколи не виправну шкоду окремій людині, певній соціальній групі, суспільству або державі у цілому, добробуту населення, знищити не лише матеріальні, а й духовні цінності тощо. Соціально-економічна безпека покликана захищати інтереси населення, створювати необхідні передумови для розв'язання, а за можливості недопущення виникнення економічних та соціальних проблем. На жаль, внаслідок різкої активізації воєнних дій з початку 2022 року і перекидання їх на більшу частину національної території, що призвело до різкого зростання кількості осіб постраждалих у війні, які потребують усебічної та комплексної реабілітації, соціально-економічна безпека регіонів нашої держави, наразі, знаходиться під величезною загрозою. Враховуючи це, створення ефективної збалансованої системи соціально-економічної безпеки держави та кожного її регіону окремо і у безпосередньому тісному взаємозв'язку один з одним дає можливість своєчасно виявляти загрози соціально-економічним інтересам у першу чергу на регіональному рівні і запобігати заподіянню збитків соціально-економічній системі держави у цілому.

Аналіз досліджень та публікацій

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблеми забезпечення усебічної реабілітації осіб постраждалих внаслідок надзвичайних та екстремальних ситуацій на сьогодні займається багато вітчизняних вчених, зокрема: Горностай П. [15], Гридковець Л. [4–6], Климишин О. [5], Слюсаревський М. [15], Сиротич Н. [6], Татенко В. [15], Титаренко Т. [15], Царенко Л. [21–23], Хазратова Н. [15], Шапошник Н. [23] та інші. Поряд із цим, проблема забезпечення соціально-економічної безпеки регіонів України та створення необхідних умов для їх розвитку в умовах війни знаходяться в полі зору таких провідних науковців: Антошкіна В. [1], Белай С. [2], Буколової В. [8], Гарди Т. [16], Гончарова Є. [3], Завори Т. [20], Козаченко Г. [8], Купири М. [12], Лойка В. [13], Мельникової О. [14], Пілька А. [16], Рясної Н. [19], Свистун Л. [20], Худолій Ю. [20] та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми

У той же час, не зважаючи на значну кількість ґрунтовних досліджень у цій сфері, все ж окреслена проблема необхідності усебічної реабілітації осіб постраждалих у війні, з метою поліпшення стану соціально-економічної безпеки регіонів, наразі, набуває особливого значення та вимагає більш глибокого вивчення.

Формулювання цілей статті

Мета статті змістовно відображена у вирішенні наступних задач: визначення основних функціональних компонентів соціально-економічної безпеки регіонів; встановлення ступеню впливу на стан соціально-економічної безпеки здійснення необхідних заходів з реабілітації осіб постраждалих у війні; надання рекомендацій з перегляду принципів та підходів в організації системи реабілітації та надання соціальних гарантій населенню; окреслення пріоритетних напрямів забезпечення соціально-економічної безпеки держави та її регіонів.

Виклад основного матеріалу

Не викликає жодних сумнівів, що в умовах перманентних воєнних конфліктів у світі, терористичних актів та інших суспільних протистоянь особливої актуальності набуває комплексна та системна робота державних та суспільних організацій, що полягає в подоланні гострих психічних станів, пов'язаних з фізичними та психічними травмами, подальшій реабілітації постраждалих, зокрема і в соціально-економічному відношенні [15]. Відповідно до цього, проблема створення комплексу необхідних умов для забезпечення повноцінної реабілітації різних категорій та груп осіб, постраждалих у війні, є обов'язковою умовою забезпечення соціально-економічної безпеки держави у цілому та кожного її регіону окремо, враховуючи існуючий потенціал, наявні можливості та специфічні умови для здійснення відповідних заходів.

Відмітимо, що на стан та рівень соціально-економічної безпеки кожного окремого регіону здійснює комплексний вплив низка чинників, що проявляються, зазвичай, в межах окремих функціональних сфер. Основні функціональні компоненти соціально-економічної безпеки регіонів представлено на рис. 1.

Як ми бачимо, компоненти соціальної безпеки або безпосередньо, або опосередковано через інші її складові впливають на стан соціально-економічної безпеки регіонів та країни у цілому. З огляду на це, досягнення високого рівня соціально-економічної безпеки регіону, особливо в умовах сучасних викликів і загроз, можливе лише унаслідок комплексного їх врахування та ефективного управління [10; 16].

На превеликий жаль, широкомасштабні воєнні дії в Україні спричинили низку вкрай важких, подекуди екстремальних ситуацій, які для різних верств населення стали стресовими, кризовими, травматичними. При цьому, в різних регіонах нашої країни масштаби ситуацій, про які йде мова, враховуючи географію бойових дій та їх інтенсивність, є різною. В таких умовах особливих випробувань

знають, у першу чергу, діти та мирні мешканці, що перебувають у зоні конфлікту, а особливо в зоні бойових дій, вимушені внутрішні переселенці, родини загиблих та зниклих безвісти; військовослужбовці – як ті, хто бере участь у бойових діях, так і демобілізовані з різних причин, їх рідні та близькі; особи, що пережили полон та тортури; волонтери й усі ті, хто працює з потерпілими, інші категорії. Цим людям найважче адаптуватися до нових складних обставин, нелегко й у повсякденному житті. У людей, що на собі відчули жахи війни може погіршуватися як фізичне, так і психічне здоров'я, загострюватися наявні проблеми та з'являтися нові. У важких ситуаціях людина піддається впливу різних чинників: небезпеки, несподіваності, невизначеності, новизни; високої інтелектуальної і/або психофізичної складності; необхідності поєднання кількох видів діяльності й виконання декількох завдань; негативного групового впливу; несприятливих природно-кліматичних і часових умов; смислових розбіжностей або девальвації колишніх базових сенсів і цінностей, що призводить до суттєвих емоційно-енергетичних навантажень. Зазначимо, що важкі ситуації можна віднести до категорії надзвичайних (наслідки аварій, небезпечних природних явищ, стихійних чи техногенних катастроф, які можуть призвести до людських жертв, завдати шкоди здоров'ю, спричинити значні матеріальні втрати і порушити умови життєдіяльності тощо) або екстремальних (війни, революції, геноциди, терористичні акти тощо) і є такими, що виходять за межі звичайного, нормального людського досвіду [21].

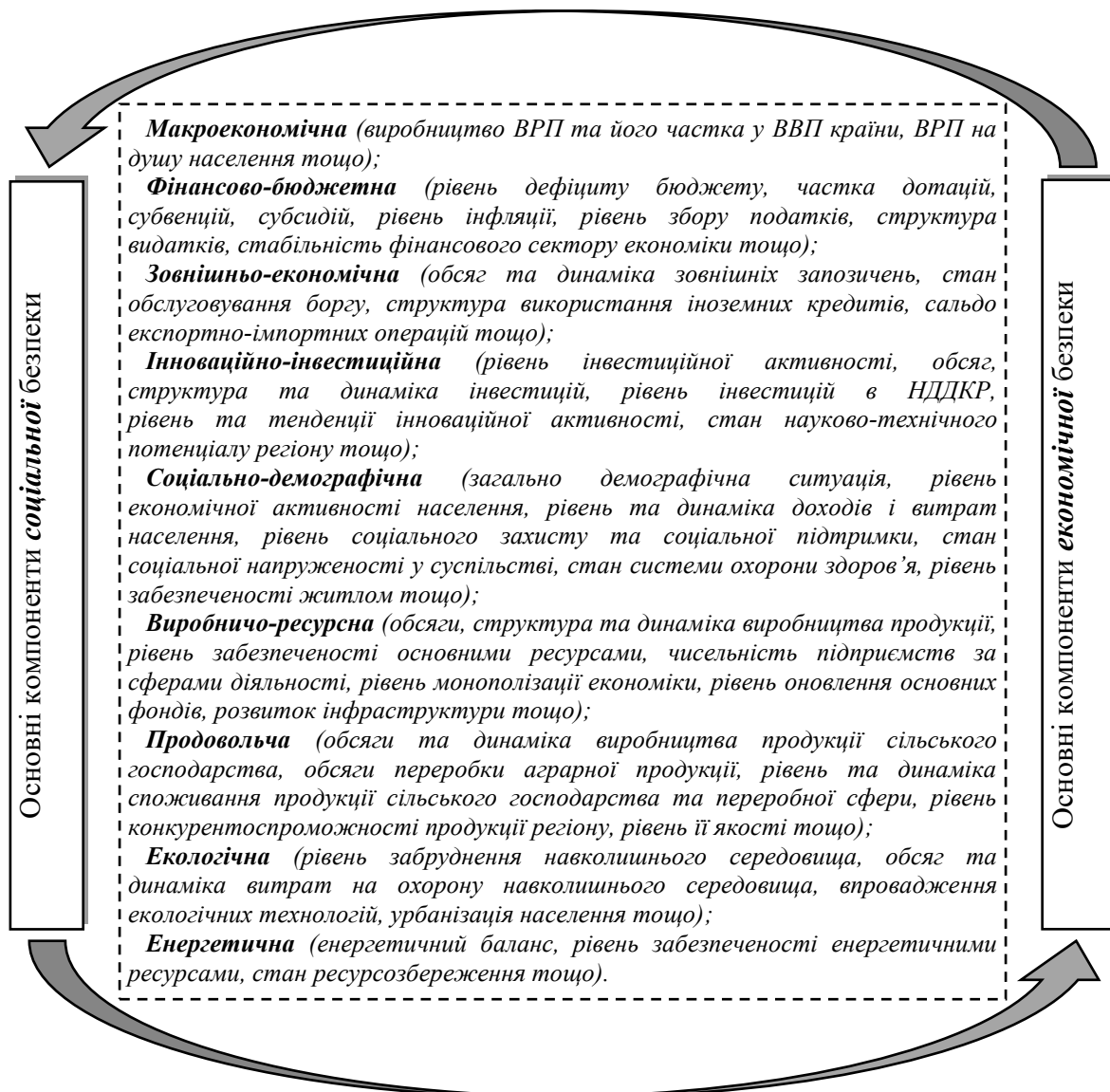

Рис. 1. Основні функціональні компоненти соціально-економічної безпеки регіонів

Джерело: розроблено автором

Зупинимось детальніше саме на останніх. Війна в Україні, цілком очевидно, відноситься до екстремальної ситуації, що відбувається у тих чи інших масштабах на території усієї країни. Для окремих груп населення ця ситуація є гіперекстремальною, адже внутрішні навантаження, які вона викликає, часто перевищують людські можливості, руйнують психіку, змінюють звичну поведінку, можуть спричинити

небезпечні і, навіть, невідворотні наслідки. Гіперекстремальні ситуації – несподівана втрата близької людини, полон, тортури, насилля (особливо, якщо є загроза життю), присутність при загибелі чи пораненні тощо – є завжди травматичними. Психотравматична ситуація або подія (поранення, контузії, фізичне травмування, загибель чи смерть близьких людей, побратимів, мирного населення, картини смерті, поранень і людських страждань тощо) – це будь-яка особисто значуща ситуація (явище), що має характер патогенного емоційного впливу на психіку людини і може, у разі недостатньої сформованості захисних психологічних механізмів, зумовити психічні розлади. Щоб звести до мінімуму руйнівні наслідки травматичних ситуацій, сприяти збереженню психічного здоров'я, необхідна психологічна допомога та психологічна підтримка, шляхом реабілітації постраждалих як в умовах певної ситуації, так і після повернення із зони ризику [22, с. 6-7].

Значимо, що, власне, термін «реабілітація» сформувався лише усередині минулого сторіччя. Так, після Другої світової війни у Великобританії та США було розроблено її базові принципи, які згодом стали основою концепцій реабілітації у різних країнах світу. Наразі існує безліч підходів до визначення сутності терміну «реабілітація». Так, широкого розповсюдження набуло визначення, що характеризує реабілітацію як «використання різних можливостей для зменшення впливу чинників, що обмежують життєдіяльність людини або призводять до інвалідизації; забезпечення особам із обмеженням життєдіяльності можливості досягти оптимальної соціальної інтеграції» [4, с. 8].

Близьким за суттю до попереднього є інше визначення даного терміну, яке встановлює, що реабілітація – це використання усіх наявних можливостей із метою зниження впливу станів, що обмежують життєдіяльність або призводять до інвалідизації, та забезпечення особам із обмеженнями життєдіяльності можливості досягнення оптимальної соціальної інтеграції [22, с. 7].

Більш широке визначення даного терміну надає Л. Гридковець [4, с. 9]. Вона пропонує трактувати реабілітацію як систему державних, соціальних медичних, професійних, педагогічних, психологічних та інших заходів, спрямованих на запобігання розвитку патологічних процесів, що призводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності; на ефективне і раннє повернення хворих та інвалідів (дітей і дорослих) у суспільство і до суспільно корисної праці.

Відмітимо, що визначення терміну «реабілітація» фігурує в документах Організації Об'єднаних Націй (ООН) [23, с. 52], де визначається як відновлення функції або набуття нових навичок, необхідних у змінених обставинах жертви після катувань або жорстокого поводження і спрямована на забезпечення максимально можливої автономії і функціонування для даної особи, а також може включати корекцію фізичного й соціального оточення. Вказано, що реабілітація жертв має бути спрямована на відновлення, наскільки це можливо, їхньої незалежності, фізичних, психічних, соціальних і професійних можливостей, а також повного включення й повноцінної участі у суспільному житті, розглядається як комплекс соціальної, психологічної, медичної, та правової допомоги.

Зауважимо, що реабілітація є вельми широким поняттям і передбачає здійснення цілого комплексу різноманітних заходів, маючих найрізноманітніші спрямування, які з часом виокремились в часткові напрямки реабілітації. Так, наприкінці ХХ сторіччя в державних документах різних країн світового співтовариства, зокрема і в Україні, з'являються такі поняття, як [4, с. 9]:

– нейрореабілітація – система заходів направлених на зменшення негативного впливу станів ураження нервової системи, які обмежують життєдіяльність або призводять до інвалідизації, з метою забезпечення відповідним особам можливості досягнути оптимальної соціальної інтеграції;

– психологічна реабілітація – система заходів, спрямованих на відновлення, корекцію психічного й особистісного здоров'я, створення сприятливих умов для розвитку та утвердження людини;

– психолого-педагогічна реабілітація – система заходів, спрямованих на формування способів оволодіння знаннями, уміннями й навичками через системну навчально-виховну роботу;

– соціальна реабілітація – система заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для повернення особи до активної участі у суспільному житті, відновлення її соціального статусу та здатності до самостійної суспільної і родинно-побутової діяльності через соціально-довкільну орієнтацію та соціально-побутову адаптацію, соціальне обслуговування, задоволення потреби у забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації;

– професійна реабілітація – система заходів, спрямованих на підготовку особи до професійної діяльності у нових психічно-соціально-фізичних умовах, що спонукають до відновлення чи здобуття професійної працездатності через адаптацію, реадаптацію, навчання, перенавчання чи перекваліфікацію з можливим подальшим працевлаштуванням і необхідним соціальним супроводженням з урахуванням особистих здібностей та побажань особи.

В Україні воєнні дії у різних масштабах тривають уже понад вісім років. Різні категорії населення, про яких йшла мова вище, потребують реабілітації, оскільки це впливає на стан соціально-економічної безпеки держави у цілому та, тією чи іншою мірою, кожного її регіону. В даних умовах є необхідність докорінного перегляду принципів та підходів в організації системи реабілітації та надання соціальних гарантій населенню, що визначатиме і запровадження нових моделей організації, адміністрування та менеджменту, застосування принципово іншої методології оцінки якості результатів реабілітаційного процесу, а також процесу соціальної адаптації [7; 11; 17, 18].

Сучасні системи надання реабілітаційних та соціальних послуг мають базуватися на дотриманні наступних принципів: загальна доступність; персоніфікований підхід; простота та ефективність управління та організації надання вказаних послуг; прозорість та публічність; відкритість; оперативність; використання найкращого світового досвіду як у сфері адміністрування суспільних процесів, так і надання реабілітаційних послуг тощо [5, с. 28].

Зазначимо, що найбільш численною групою, що потребують реабілітації та соціально-економічної допомоги, наразі, є внутрішньо-переміщені особи. Проблема вимушених переселенців для України стала актуальною від самого початку – ще з 2014 року, а сьогодні набула, без перебільшення, величезних масштабів. Найбільш гострими проблемами переселенців на сьогодні, серед інших, є наступні: перебування у постійному стресовому стані; підвищена тривожність та страх; гіпертрофована нестабільна емоційність; невпевненість у майбутньому; проблеми працевлаштування; невирішені житлово-побутові проблеми; гіперболізоване відчуття справедливості; внутрішнє відчуття непотрібності тощо [6, с. 9]. Невирішеність вказаних проблем, їх неухильне нагромадження у суспільстві, призводить до поступового посилення негативного впливу на стан соціально-економічної безпеки держави у цілому та кожного її регіону окремо.

При цьому, важливо наголосити на тому, що екстремальні ситуації соціального характеру визначаються, перш за все, соціально-економічною складовою суспільства – рівнем та якістю життя населення. Чим вони гірше, тим вище рівень соціального невдоволення й тим складніше його стримати. Нестабільність життя породжує невдоволення ним і, як наслідок, виливається у протест, який переростає у дії, що руйнують й без того вже порушену інфраструктуру життєзабезпечення. Це, у свою чергу, по висхідній спіралі, призводить до нового вибуху протесту й нових, ще більш масштабних руйнівних дій. Захищеність національних інтересів держави залежить від того, наскільки успішно система забезпечення соціально-економічної безпеки здатна реагувати на виклики та загрози [12–14].

Також далеко не повною мірою в регіонах України використовуються можливості політики зайнятості. А однією з найгостріших соціально-економічних проблем, розв'язання якої значною мірою залежить від регіону, є забезпечення населення доступним та соціальним житлом і благоустрій житлового фонду [3, с. 135]. На сьогодні ця проблема є вельми актуальною, оскільки у сотні тисяч українців або житло зруйноване повністю, або знаходиться у непридатному для проживання стані, або помешкання знаходиться у зоні проведення активних бойових дій, що унеможливорює безпечне перебування у ньому. Вирішення цієї проблеми, шляхом будівництва соціального житла або надання тимчасового місця для проживання, звичайно за підтримки держави та міжнародних організацій, але все ж залишається предметом саме регіональної житлової політики [20, с. 348].

Регіональна політика у соціальній сфері є комплексним інструментом регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України. На жаль, на даний час в Україні мають місце суттєві диспропорції у розвитку регіонів та міжрегіональному співробітництві. Через нерівномірність економічного розвитку не усі регіони України здатні самостійно забезпечити стабільний соціально-економічний розвиток та соціально-економічну безпеку завдяки ефективному використанню інструментарію регіонального менеджменту, залученню та ефективному використанню інвестиційних ресурсів [1, с. 16].

З огляду на поточні реалії, основними пріоритетами забезпечення соціально-економічної безпеки держави та кожного регіону мають бути діяльність органів центральної влади та місцевого самоврядування щодо: недопущення виникнення в регіонах гострих соціальних конфліктів; забезпечення ефективного соціального захисту населення; подолання кризових демографічних процесів; зменшення майнової диференціації населення; зниження рівня злочинності; збереження та укріплення трудового потенціалу країни; підвищення рівня зайнятості працездатного населення тощо [2; 12, с. 122; 19, с. 132; 20, с. 341]. У цілому, від своєчасності та комплексності вирішення вказаних соціально-економічних проблем залежить зниження соціальної напруги, створення довгострокових основ забезпечення соціальної стабільності і підвищення якості життя населення регіонів України, що, у свою чергу, здатне істотно знизити загрози соціальній стабільності і підвищити економічну безпеку регіонів [19, с. 133].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Підсумовуючи вище викладене відзначимо, що проблема реабілітації населення постраждалого у війні є вкрай актуальною. Нехтування цим питанням, відкладання його вирішення може призвести до кризи у суспільстві та створити загрозу соціально-економічній безпеці як на регіональному, так і на загальнодержавному рівні. При цьому, основні зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування доцільно направити на заходи щодо збільшення рівня та якості життя населення, а основою забезпечення соціально-економічної безпеки регіонів України мають стати заходи щодо зменшення соціальної напруженості у суспільстві.

Література

1. Антошкін В.К. Показники й індикатори соціально-економічної безпеки регіонів. *Економічна та продовольча безпека України*. 2015. № 1-2. С. 12-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epbu_2015_1-2_4

2. Белай С.В. Концепція стратегії соціально-економічної безпеки регіонів України. *Державне будівництво*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_20
3. Гончаров Є.В. Економічна безпека регіону в системі забезпечення його стійкого соціально-економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2011. № 4. С. 135-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_4_41
4. Гридковець Л. Реабілітаційна психологія: мета, завдання, зв'язок з іншими дисциплінами. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи* : навчальний посібник. Том 1. Київ : [б.в.], 2018. С. 8-13.
5. Гридковець Л., Климишин О. Особливості психологічної допомоги ветеранам війни. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи* : навчальний посібник. Том 3. Київ : [б.в.], 2018. С. 28–31.
6. Гридковець Л., Сиротич Н. Специфіка потреб внутрішньо переміщених осіб. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи* : навчальний посібник. Том 3. Київ : [б.в.], 2018. С. 9–11.
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України : Закон України від 01.04.2022 № 2168-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-IX#Text> (дата звернення: 05.08.2022).
8. Кравчик Ю. В. Інструментарій забезпечення системного розвитку закладів охорони здоров'я в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6 Том 2. С. 345–350. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-58](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-58)
9. Кравчик Ю. Розвиток системи управління господарською діяльністю: особливості закладів охорони здоров'я. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, 2022 (4), 187–192. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-25>
10. Козаченко Г.В., Буколова В.В. Модель оцінювання соціально-економічної безпеки регіону. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 8. С. 96–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_8_22
11. Концепція розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#n8> (дата звернення: 05.08.2022).
12. Купира М.І. Фактори впливу на соціально-економічну безпеку депресивного регіону. *Економічний форум*. 2015. № 2. С. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_20
13. Лойко В.В. Проблеми та шляхи забезпечення економічної безпеки регіону. *Ефективна економіка*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_11
14. Мельникова О.А. Соціальна безпека регіону: сутність та способи протидії загрозам. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474> (дата звернення: 02.08.2022).
15. Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти / за ред. М.М. Слюсаревського. Київ : Талком, 2018. 580 с.
16. Пілько А.Д., Гарда Т.П. Соціально-економічний розвиток регіону: пошук нових орієнтирів та механізмів реалізації в контексті еволюції безпекознавчих парадигм. *Бізнес Інформ*. 2016. № 10. С. 112–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_10_18
17. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) осіб, постраждалих внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.04.2022 № 454-2022п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2022-п#Text> (дата звернення: 05.08.2022).
18. Про порядок проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції та постраждалих учасників Революції Гідності : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 року № 1057. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.08.2022).
19. Рясна Н.О. Основні показники соціальної складової економічної безпеки регіону. *Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія: Культура і соціальні комунікації*. 2012. Вип. 3. С. 126–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2012_3_14
20. Свистун Л.А., Завора Т.М., Худолій Ю.С. Концептуальні засади забезпечення соціальної безпеки регіону. *Prognostication and planning of economic development: microeconomic and macroeconomic levels: multi-authored monograph*; Aleksandras Stulginskis University. Kaunas: Baltija Publishing, 2019. Vol. 1. P. 338–354.
21. Царенко Л.Г. Екстремальні чинники розладів адаптації у військовослужбовців, які беруть участь в антитерористичній операції. *Психологічна допомога особам, які беруть участь в антитерористичній операції* : матеріали міжвідомчої науково-практичної конференції (Київ, 30 березня 2016 року) : у 2 ч. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2016. С. 220–223.
22. Царенко Л.Г. Керівні принципи МПК з психічного здоров'я та соціально-психологічної підтримки в надзвичайних ситуаціях. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи* :

навчальний посібник. Том 2. Київ : [б.в.], 2018. С. 6–13.

23. Шапошник Н. Міжнародні стандарти соціально-психологічної реабілітації людей, що пережили полон та тортури. *Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи* : навчальний посібник. Том 3. Київ : [б.в.], 2018. С. 46–54.

References

1. Antoshkin V.K. Pokaznyky y indykatory sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehioniv. Ekonomichna ta prodovolcha bezpeka Ukrainy. 2015. № 1-2. S. 12-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epbu_2015_1-2_4
2. Bielai S.V. Kontseptsiia stratehii sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehioniv Ukrainy. Derzhavne budivnytstvo. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_2_20
3. Honcharov Ye.V. Ekonomichna bezpeka rehionu v systemi zabezpechennia yoho stiikoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku. Ekonomika ta derzhava. 2011. № 4. S. 135-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2011_4_41
4. Hrydkovets L. Reabilitatsiina psykholohiia: meta, zavdannia, zviazok z inshymy dystsyplinamy. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy* : navchalnyi posibnyk. Tom 1. Kyiv : [b.v.], 2018. S. 8-13.
5. Hrydkovets L., Klymyshyn O. Osoblyvosti psykholohichnoi dopomohy veteranam viiny. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy* : navchalnyi posibnyk. Tom 3. Kyiv : [b.v.], 2018. S. 28–31.
6. Hrydkovets L., Syrotych N. Spetsyfika potreb vnutrshino peremishchenykh osib. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy* : navchalnyi posibnyk. Tom 3. Kyiv : [b.v.], 2018. S. 9–11.
7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia dopomizhnymy zasobamy reabilitatsii osib, postrazhdalykh vnaslidok viiskovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 01.04.2022 № 2168-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-IX#Text> (data zvernennia: 05.08.2022).
8. Kravchuk Yu. V. Instrumentarii zabezpechennia systemnoho rozvytku zakladiv okhorony zdorovia v Ukraini. *Herald of Khmelnytskyi National University*. 2022. № 6 Tom 2. S. 345–350. URL: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-58](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-58)
9. Kravchuk Yu. Rozvytok systemy upravlinnia hospodarskoiu diialnistiu: osoblyvosti zakladiv okhorony zdorovia. *MODELING THE DEVELOPMENT OF THE ECONOMIC SYSTEMS*, 2022 (4), 187–192. <https://doi.org/10.31891/mdes/2022-6-25>
10. Kozachenko H.V., Bukolova V.V. Model otsiniuvannia sotsialno-ekonomichnoi bezpeky rehionu. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu*. Seria: Ekonomika. 2017. T. 22, Vyp. 8. S. 96–100. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2017_22_8_22
11. Kontseptsiia rozvytku okhorony psykhhichnoho zdorovia v Ukraini na period do 2030 roku. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#n8> (data zvernennia: 05.08.2022).
12. Kupyra M.I. Faktory vplyvu na sotsialno-ekonomichnu bezpeku depresyvnoho rehionu. *Ekonomichnyi forum*. 2015. № 2. S. 117-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_2_20
13. Loiko V.V. Problemy ta shliakhy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky rehionu. *Efektivna ekonomika*. 2015. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_6_11
14. Melnykova O.A. Sotsialna bezpeka rehionu: sutnist ta sposoby protydii zahrozam. *Efektivna ekonomika*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6474> (data zvernennia: 02.08.2022).
15. *Osnovy sotsialnoi psykholohii: pidruchnyk dlia zakladiv vyshchoi osvity / za red. M.M. Sliusarevskoho*. Kyiv : Talkom, 2018. 580 s.
16. Pilko A.D., Harda T.P. Sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehionu: poshuk novykh oriientyrv ta mekhanizmiv realizatsii v konteksti evoliutsii bezpekoznavchykh paradyhm. *Biznes Inform*. 2016. № 10. S. 112–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_10_18
17. Pro vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy shchodo zabezpechennia dopomizhnymy zasobamy reabilitatsii (tekhnichnymy ta inshymy zasobamy reabilitatsii) osib, postrazhdalykh vnaslidok viiskovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.04.2022 № 454-2022p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2022-p#Text> (data zvernennia: 05.08.2022).
18. Pro poriadok provedennia psykholohichnoi reabilitatsii uchasykyv antyterrorystychnoi operatsii ta postrazhdalykh uchasykyv Revoliutsii Hidnosti : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 27 hrudnia 2017 roku № 1057. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF> (data zvernennia: 05.08.2022).
19. Riasna N.O. Osnovni pokaznyky sotsialnoi skladovoi ekonomichnoi bezpeky rehionu. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»]*. Seria: Kultura i sotsialni komunikatsii. 2012. Vyp. 3. S. 126–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaksk_2012_3_14
20. Svystun L.A., Zavora T.M., Khudolii Yu.S. Kontseptualni zasady zabezpechennia sotsialnoi bezpeky rehionu. *Prognostication and planning of economic development: microeconomic and macroeconomic levels: multi-authored monograph*; Aleksandras Stulginskis University. Kaunas: Baltija Publishing, 2019. Vol. 1. P. 338–354.
21. Tsarenko L.H. Ekstremalni chynnyky rozladiv adaptatsii u viiskovosluzhbovtziv, yaki berut uchast v antyterrorystychnii operatsii. *Psykholohichna dopomoha osobam, yaki berut uchast v antyterrorystychnii operatsii* : materialy mizhvidomchoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Kyiv, 30 bereznia 2016 roku) : u 2 ch. Kyiv : Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav, 2016. S. 220–223.
22. Tsarenko L.H. Kerivni pryntsyipy MPK z psykhhichnoho zdorovia ta sotsialno-psykholohichnoi pidtrymky v nadzvychainykh sytuatsiakh. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy* : navchalnyi posibnyk. Tom 2. Kyiv : [b.v.], 2018. S. 6–13.
23. Shaposhnyk N. Mizhnarodni standarty sotsialno-psykholohichnoi reabilitatsii liudei, shcho perezhlyli polon ta tortury. *Osnovy reabilitatsiinoi psykholohii: podolannia naslidkiv kryzy* : navchalnyi posibnyk. Tom 3. Kyiv : [b.v.], 2018. S. 46–54.